

Ha a falu megszólal . . . . .

Soha még ennyit autón nem utaztam. De ha vonat nincs, — úgy muszáj. Reggel körülálltuk az autóbust, s vártuk míg elhelyeznek bennünket. Még tegnap megalkudtunk a soffórral, mert az autóbuston nincs szigorú tarifa. Alkudni lehet 160-ról 90 dinárra. Így mindenki alkuszik. Mindenki azt hiszi, hogy olcsón jutott helyhez és csak beszélgetés közben látja, hogy jó 30 dinárral többet fizetett mint a szomszédja. Ahány utas, — annyiféle ára van a jegynek. Emiatt — s a hely miatt állandó a veszekedés a soffórral. Mindenki elől szeretne ülni az ablaknál.

„Hallod-e — én ide bizony nem ülök, — hiába is lökdösöl“ — mondja egy szikár asszony, a ernogorai parasztasszonyok izléses öltözékében.

„Dehogy is nem, dehogy is nem, — már hogyne ülne oda, — hisz magának tartottam fel azt a helyet!“ — mondja a soffór félig tréfásan, félig mérgesen, — s oda löki az asszonyt a leghátsó sarokba.

Kint lassan eleredt az eső. Türelmetlenül vártuk, hogy sorra kerüljünk az elhelyezésnél. Nekünk is megígérte, hogy jó helyet fog adni. — Csak az ablakhoz kerüljek, gondolom magamban, — ha rosszul leszek a sok fordulónál, egyszerűen kihajolhatok.

Végre mi is sorra kerültünk. Nem bánom már akár hová ültet is minket, csak a kocsiban legyünk s induljunk.

Elvezetettel nézek ki az ablakon. A reggeli ködön át kéken csillognak a hegyek. Körülnézek a kocsiban. A hátsó sorokban összehúzóval parasztok ülnek. Az asszonyok még miadig nem nyugodtak bele a sorsukba. Egyre a hazudozó soffórokat szidják, kik ha a jegyet eladják mindent megígérnek, s aztán az uraknak s szép finom ruhájú asszonyoknak adják a jó helyeket elől. Tényleg. A hátsó sorokban parasztok ülnek, azután magunkfajta munkás, turista nép, s elől a jólöltözött urak. Nem így volt ez a multkor, mikor a soffór másfajta ember volt. A német turistákat, kik látesővel, fényképezőgéppel a hasukon, s hasonló finom turista dolgokkal voltak ellátva, leghátra ültette. Pedig azok ugyancsak jól fizettek. Magát meg magunkfajta néppel vette körül elől a kocsiban, s olyan nótázásba kezdtek, hogy élvezet volt hallgatni.

Végre elindul az autó, egy pár hely elől üresen is maradt. — Útközben parasztokat látunk, kik egy kis halmon ülve követ törnek. Mellettük egy kis szatyor, — sovány elemózsia. — A kulukot róják le.

Az egyetlen út ami Crnogorán át visz, az autó-út, — az elég jó karban van, — hiszen a parasztok állandó kulukmunkájukkal rendben tartják. De viszont a hidakkal, melyekről a banovinának kell gondoskodnia, máskép áll a dolog. Valahányszor hidat látok — félelem fog el.

Most, — no most fog velünk leszakadni. A legkezedetlegesebb-

ben vannak összetákolva, egyszerűbben már nem is lehetne megcsinálni. Gerendákból összetákolta talpazat, s rajta egy sor leszögezetlen gerenda. Pedig a hidak nem hosszabbak mint 4—6 méter. Ha az autóbusz végigszágul rajta — a gerendák felugrálnak; Ram-tram-tram-tram-tram. Rajtam meg a hideg szalad végig. De lassan megszokom.

Eszembe jut közben, amit nemrég olvastam az ujságban. Egy pár kilométerre Pec-től, egy ilyen kis híd leszakadt egy cements kamion alatt, — s napokra megakadt a közlekedés. Crna Gora ezzel el volt vágva, se pósta, se utas. Mennyi cement kellene egy ilyen kis hídhhoz? Hisz kő van elég. De ki törődik ezzel?... Cementet nem lehet kulukból csinálni...

— Ezen a hegyháton kell fölmennünk — mondja Julia, a bártnőnk, — ha a nagyapó falujába akarunk jutni. De remélem, hogy vár a bátyánk, mert már az utat elfelejtettem s eltévedhetünk.

Két órája gyalogolunk már s még jó másfél órai kapaszkodás vár ránk föl a sziklás hegy oldalán.

Nagyszerű nép, gondolom magamban s megállok egy percre körülnézve az alattam elterülő sziklás tájon. — A bérc tetején, sziklás hegyen, rak magának fészket, — mint a sas, — csak a szabadsága meglegyen.

Inkább éhség és szomjúság mint a török rabság. Így gondolták az öregek, mikor a jótermő völgyekből a hegyekre menekültek. Az öregek és az asszonyok. Vagy nem az anyák voltak-e azok, kik ide feljöttek, csak hogy fiaikat megőrizték. Hisz itt asszony a vízhordó, a dolgozó; épp úgy dolgozik mint a férfi. Ezek a kedves, szivélyes, nyomorúságban, nélkülözésben elgyötört asszonyok.

A hegyoldalon — egy útszéli szegényes kis boltban — ami itt elég ritka — várt ránk Vidó, Júlia unokabátya.

— No, csak hogy megjöttetek, — mondja kissé röstelkedve, bár szivélyesen. — Ha nem vagytok nagyon fáradtak, indulhatunk is, mert elfog a sötétség.

— No, hogy tetszik nektek a bátyám, — kérdezi Júlia nevetve, ki ha kész mérnök volt is, nagyon büszke volt paraszti származására.

— Majd meglátjátok az öregemet, meg a nénémet, — azok csak a jó emberek.

Vidó és társam előre mennek ügyesen kapaszkodva, Julia és én utánuk tartunk. Amennyire azt a nehéz kapaszkodás megengedi, beszélgetünk.

— Tudod, nagy baj van az öreggel, meséli Júlia. Kilencven éves már, de még mindig nősülni akar. Ha kedvében akarsz járni, mondd neki, hogy nősüljön. De kiabálj, mert nem jól hall. Az egész határban erről ismernek bennünket, — az öregről, aki nősülni akar.

Júlia jót nevetett. Majd elkomolyodott.

— Csak a nénémet sajnálom, mert az nem mehet férjhez míg az öreg él.

Egy nagy, terebélyes fához értünk.

— Itt pihenjünk kissé — szolt Vidó, — kiszuszoghatjuk magunkat.

Nekem mintha a torkomban vert volna a szívem. Szegény asszonyok, akik fával vagy vízzel megterhelve kapaszkodnak így fel... Bár a napnak már nem volt ereje csak úgy törültük az izzadságot homlokunkról s nyakunkról.

Júlia, ki itt nőtt fel, csak ugrált ide-oda, nem volt nyugta. Nevetett, kérdezgetett állandóan mutogatva a szomszéd hegyekre.

— Mondd csak, Vidó, hogy is hívják azt a csúcsosat? Hát azt a fazékalakút? Azt a falut ott a völgyben?... S mond d csak, megvan-e még a Szenyka tehene, s van-e neki bornya? Hát a Fürge kutyánk mit csinál? Az öreg iszik-e? A Milica, a Zlata?... — S így ment ez a kérdezgetés, amire Vidó alig győzött felelni.

— Meg van, meg. Van borja, kettő is. Szép tarkák. Jól vannak mind. Gyerünk már, gyerünk, mert este lesz, s majd elbotlotok a köveken.

Egy félóra múlva fent voltunk a hegyen. A keskeny út — azért hívják útnak, mert a köveken meglátszik a lábak évszázados taposása, — lekanyarodott a hegyről. Itt-ott törpeerdő fedte a hegyhátat. A hegy bemélyedt kissé, a szétszórt alacsony házacskák szürke kövei tompán verték vissza az utolsó nasugarakat, a valahogy úgy nézett ki, mintha a hegy gyengéden ölbe vette volna a falut, hogy a napon melengesse.

Hamarosan az út egy elágazásához értünk. Itt Vidó megállt. Pár pillanatig habozott, majd bátortalanul kezdte:

— Megmutatnék maguknak valamit. Valamit, amit mi csináltunk. Mi, a falu fiataljai, vagyis az egész falu. Ha ugyan érdeklí magukat...

— Persze, hogy akarjuk látni, csak vezess minket — szolt társam.

Tíz perces gyors menetelés után egy tisztáshoz értünk. Egy darabka területhez, min a bozótok, bokrok ki voltak irtva, a szikla lehetőleg kiegyenesítve, s egy sziklába vájt hosszúkás téglalapalakú ház alapzata volt látható. Körös-körül négyszögalakú sziklakövek heverték. Izzasztó, nehéz munkáról tettek tanúságot.

— Látjátok ezt, itt építjük fel közösen a falu kultúrházát. Ez eddig, — az alapzat egy részére mutatott — lesz a könyvtárszoba, az olvasókör. Az a nagyobb rész lesz a nagyterem, ahová állandó színpadot építünk. S az a kis rész lesz a „Paraszttestvérek“ társulatának a szobája.

Mig Vidó nagy büszkén mutogatta az épület tervét, Júlia elragadtatva nézte.

— Te Vidó, — hogy meg vagyok veled elégedve! Hisz te egy vén dörmögő medve voltál a harminc évvel! Soha te a fiata-

lokkal nem jártál, — most meg mintha húsz éves lennél, úgy lelkesedsz ezért a közös épületért.

— Julia, ne mondj ilyet! Én csak nyolc munkanapot adtam a többiek meg már húszat is.

Mig az utat folytattuk, állandóan kérdeztük Vidót. Hogy jutott eszükbe? Honnan vették a pénzt, ki dolgozott — ki nem, hogy megy a munka? Szegény Vidó, nem győzött elég gyorsan válaszolni a kérdésekre.

— Hát úgy volt, hogy az Olvasókört, a könyvtárat egy bérelt parasztházban tartottuk. Télen, ha nincs kint munka, s ha a jószágnak is benn kell maradni fedél alatt, összejövünk az olvasóban majd minden nap. Fiatalok, öregek, asszonyok, gyerekek. Az asszonyok meg lányok kötnek, varrnak, fonnak, s az emberekkel együtt hallgatják az ujságot amit egyikünk hangosan felolvas. Mindig van mit olvasni. Ujságot, könyvet, mesét, verset. Látnátok csak a gyerekeket, azok hogy hallgatják, csak úgy hegyezik a fülüket, nagy csillogó szemüket meresztgetve az olvasóra.

— Volt itt nóta, mese, beszélgetés. Régi jó időkről, munkáról, éhségről. Minden gondról, bajról, örömről. Egyszóval, mindenki szeretett az olvasóba járni úgy esténként. Azután petróleum se fogy annyi. Itt adtak néha-néha egy pár dinárt, s oly világos volt, mint otthon soha. Persze hogy szűk lett hamarosan az a két szoba. A fiatalok között el-elhangzott:

— Halljátok, ez így nem mehet. Itt már szűken vagyunk. Kicsi ez a ház nekünk! Miért ne építenénk szép nagy házat magunknak. A nagyszoba közepén szabad tüzhelyet, jó nagy vas-kályhát tehetnénk.

— No, de ki építené fel? — kérdezték, — ki?

— Hol a pénz hozzá hallatszott az asszonyok soraiból innen is onnan is.

De a fiatalok mindeure felkészültek s hamarosan egy tervvel álltak elő.

Érdeklődve néztünk Vidóra. Csak úgy lestük a szavait. Nem tudom miért botlottam meg oly gyakran a kiálló köveken, azért-e, hogy már esteledett, vagy azért mert Vidó érdekes elbeszélése évfonta a figyelmem az úton kiálló sziklákról.

— Elég az hozzá, egy nagy gyűlést rendeztünk. Sok vitatkozás után ez lett az eredmény:

Pénz kell! Jól van. — Ki lesz adva bérbe a falu egy közös erdeje. Az veszi ki, aki tud érte 2.000 dinárt adni. Akadt is a módosabbak közül, aki ezt vállalta.

— A házhelyet a község ajándékozza. A munkaerő be lesz osztva, aki akar segíthet. A munkanapokat jegyzik, s az első ünnepe alkalmával fel fogják olvasni ki mennyit dolgozott. Az ifjúság készült egy előadásra, aminek a bevételét — könyvek helyett — a házra fordítják.

— No, s hogy sikerült az előadás, — kérdezte Julia, ki csak

úgy pirult örömeiben, mindezt hallva, s folyton oldalba lökdösött engem.

— Hallod, hallod, az én falum! Látod mit tudnak az enyimek?

— Az előadás? Az nagyon szép volt. Nagy nap volt az. Ünnepe. Két hónapig tartott míg betanulták a szindarabot. Mert hát napközben dolgoztunk mind. Csak este érték rá.

— Volt egy szindarab amiben Zlata játszotta a parasztlány szerepét. Nem engedik még a mi parasztjaink lányait a színpadra, mert félnek, hogy majd kinevetik őket. De bizony nem nevette ki senki, inkább tapsoltak neki, de még hogy! Az öregasszony a Jovó volt, s mivel a terhes asszony szerepét egy lány sem vállalta volna a Gyókot úgy felöltöztették, kitömték, hogy még az anyja sem ismert rá. De nagyszerűen játszott is az a hóbortos, az igaz. Oly büszkén tolt a hasát maga előtt, mint a menyecske az első gyerekekkel.

— Azután két verset is szayaltak. Az egyiknél még a bírónak is könny volt a szemében, a másiknál meg a tapsolás nem akart megállni!

— Mind nagyon meg voltunk elégedve. Csak a helyiség volt kicsi. Az iskolában csináltuk. Jöttek a negyedik faluból, sőt még a városból is az előadásra. Először a távoliak nézték végig, azután a helybeliek kerültek sorra. Én mondom nektek, ilyet még nem láttatok. Feketélett a ház az összegyűlt asszonyok ruhájától. A férfiak díszbe öltözve, mintha csak nagy ünnep lett volna. Összeszedtek az adományokból 2.237 dinárt. Egyik gazda homokot ajánlott föl, a másik szögeket...

Ütközben egy nagy halom mészhez értünk.

— Ezt a meszet mi égettük, hat nap és hat éjjel kellett állandóan tüzelnünk. Hatan-nyolcan voltunk itt felváltva. Estefelé az egész fiatalság összejött itt, s a nótázás nem maradt abba éjfélig.

— És hogy oltottátok? — kérdezte társam.

— Csak széthúztuk küssé, hogy ha esik az eső oltsa el.

— Hát az esőre bíztátok a mészoltást? az ugyan bizonytalan, ha nincs elég eső, elég a mész, s hasznavehetetlen lesz.

— Igen, tudjuk ezt mi is, — de mikor viz még inni sincs elég? Mikor ember, gyerek, jószág szomjazik? Ha pocsolyából merítjük az ivóvizet, — akkor muszáj a mészoltást az esőre bizoni. Vagy nem?...

— De látjátok azt a forrást? — s egy nem nagyon messze fekvő sziklára mutatott, mely mintha ketté lett volna hasítva, s hasadásából karvastagságú forrás bugyogott ki. — Ha azt majd ide vezetjük a falunkba közös munkával, akkor nem lesz többé szomjas se ember se jószág. Nem rég buggyant ki. Mérnök is volt itt, s azt mondta, hogy a víz nagyon jó, s lehet inni. De hogy ők ide vezessék ahhoz pénz kell, s a költségvetésben arra nincs. De nem baj. Majd megcsináljuk mi, csak egészség legyen!

Ahol egyetértés van — ott haladás is van. Ezt olvasta Pavle egy kis könyvben a télen, de így is van.

Igen, gondoltam magamban. Először egy kis olvasókör, művelődés. Egy közös ház, ahol télen jó meleg van. Ahol mind ott-hon vannak. Olvashatnak, tanulhatnak. A paraszt, ha csak a földet túrja is, ismerni akarja az életet. S jobban akar élni, értelmesebben. Szindarabot akar látni. Mint egy tükörben, meglátni a saját életét, a saját kinlódását. Hogy fiai és lányai egy jobb és szebb életben tanuljanak hinni és képesek legyenek érte harcolni is. Egy falu, ahol nem lesznek többé „megszólások“; a gyűlölködés a családok közt lassan ki fog veszni. Falu, amely megszólalt s nem akar többé elhallgatni. — Ami megindult s megállítani már nem lehet. Mert a gondolat, mely befészkelte magát az agyba, élni akar s fejlődni. Az ember — ember akar lenni, gondolkodó, művelt, értelmes, haladó ember, — s nem igavonó sötét agyú állat.

Emberek, dolgozók, örökös gondban élők. Lesz-e eső? Megtelik-e majd hamarosan a gödör ivóvízzel, mely már majdnem kiszáradt, már csak a fenekén van egy kis sáros víz? Lesz-e buza, kukorica? Lesz-e szőlő, bor, melynek áráért kenyérre való kukoricát lehet venni. Nem fog-e az egész évi munka kárba veszni?

Emberek. Tudatlanok, egyszerűek. Emberek, kik szeretnének békében élni. Megismerni az életet, a társadalmat, a világot. A földkerekséget, melyen születtünk s melyen élünk. Művelődni. Gondolkodni.

Mit is mondott Vidó az előbb? Hogy megérkeztünk, s az az épület ott a szikla tövében öregapó háza? Mintha hallanám, hogy komoly meggyőző hangján bizonygatja:

— Ha közös erővel felépíthetjük szép kultúrházunkat, idevezethetjük a vizét a faluba, megcsinálhatjuk az utat is le a hegyről az országútig. Hát mondjátok, van-e olyan akadály az életben amit mi közös akarattal, közös erővel meg nem dönt-hetnénk?...

— Nincs, nincs — mondja Júlia, — s a meghatottságtól könnyes szemei csillognak a sötétben...

Kaszás Katalin

Egy hajón, mely csendes tengeren kedvező szelekkel gyorsan halad célja felé, alig vesszük észre, hogy mozdul, míg a másik szélvésztlő hányatva, hullámról-hullámra emeltetik, s e hanyatás között csaknem egy helyen marad. Soha a haladást a mozgalom nagyságából nem ítéltjük meg.

Nincs biztosabb mód a haladás félbeszakítására, mint midőn valaki azon ürügy alatt, hogy ezt gyorsabbá tegye, annyi tüzet rak a mozdony alá, míg a megfeszített gőzerő a katlant szétrepesztli. — A reakciónak ez a neme annyival veszélyesebb, mert többnyire még népszerűséggel is jár és számos öntudatlan segítőkre számíthat. (Br. Eötvös József)